

ВИТОКИ ТА ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ «ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД

Т.О. Зінчук, д.е.н., професор
Житомирський національний агроєкологічний університет

Результати дослідження свідчать про різноманітність підходів до визначення основних термінів, що формують зміст такого сучасного явища, як «органічне виробництво». Встановлено адаптованість цих визначень до єдиних способів виробництва органічної продукції. Розкрито необхідність розвитку НТП у бік екологізації сільського господарства з врахуванням важливості і пріоритетності не лише економічної, але й соціальної складової.

Наслідки науково-технічного прогресу (НТП) позначилися на розвитку усіх сфер економіки та, насамперед, на сільському господарстві. Науково доведено, що впровадження передових агротехнологій, нових засобів автоматизації і механізації; широке використання мінеральних добрив та хімічних препаратів, що застосовуються при вирощуванні тварин і рослин; формування інноваційних напрямів селекційної та генетичної діяльності та виробництво генетично модифікованої продукції та інші досягнення мають свої позитивні впливи на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції та є основними чинниками підвищення прибутковості галузі в ринкових умовах господарювання. Крім того, досягнення НТП у сільському господарстві відображають цілі державної аграрної політики усіх розвинених країн світу: – підтримка високого рівня сільськогосподарського виробництва; – забезпечення експортної квоти на сільськогосподарську продукцію; – захист вітчизняних товаровиробників від зростаючої конкуренції в умовах глобалізації тощо.

Однак, зміст та характер розвитку НТП в галузі сільського господарства, зумовлені тільки її притаманними специфічними особливостями, де удосконалення продуктивних сил, як правило, супроводжується діями природно-біологічних законів, а досягнення науки та техніки дозволяють лише у певних межах, зумовлених природними процесами та біологічними ритмами навколишнього природного середовища, активно впливати на родючість землі та продуктивність рослин і тварин. У свою чергу, біологічні чинники висувають жорсткі вимоги до науково-технічних розробок, і, в першу

чергу, це стосується нормального рівня життєдіяльності рослин, тварин, відтворення родючості ґрунтів, збереження сільськогосподарських угідь заради здорового майбутнього людини та планети, в цілому.

Після декількох десятиліть років аграрних реформ і відкритої апології інституціонального чинника у розвитку економіки та ігноруванні екологічної складової, економічна аграрна наука та практика господарювання повертаються до моделей розвитку, де найважливішим параметром виступає екологічний прогрес, а техніка та технології вважаються допоміжними елементами активізації виробничих процесів, підпорядкованих основній меті – екологізації виробництва. У цьому контексті забезпечення населення якісної та безпечною харчовою продукцією набуває актуальності у всіх країнах світу та, незалежно від їх рівня соціально-економічного розвитку, політичного устрою, мотивуючими до споживання саме органічних продуктів є такі:

по-перше, з точки зору споживача, це – популяризація здорового способу життя; виховання відповідної культури споживання; досягнення гармонії з природою; турбота про екологію;

по-друге, з точки зору виробника, це – фінансовий результат у вигляді прибутку; освоєння нового сегменту ринку; підтримка сприятливого стану навколишнього природного середовища; обов'язковість дотримання норм та стандартів екологічного землеробства; впровадження елементів екологічного маркетингу та менеджменту у виробничу діяльність; гарантована підтримка держави.

Вектор розвитку органічної продукції впевнено набуває чіткості та перспективи, попри відсутність в Україні основних нормативно-правових засад стимулюючого характеру та різноманітність підходів до теоретико-методологічної сутності понять категоріального апарату “органічне виробництво”.

Систематизація інформації щодо термінології продукції органічного виробництва дозволила виокремити такі складові: “еко”, “органік”, “біо”, “ІМО Control” та інші. Об'єднуючим чинником, що підтверджує їх тотожність є те, що виробництво продукції з таким позначенням починається з землі, а товари є “авторськими”, оскільки значна питома вага при їх виготовленні припадає на ручну працю.

Вважається, що перші ідеї органічного землеробства належали англійському вченому А. Ховарду, якого називають “батьком органічного землеробства”. Саме він у 40-х роках минулого століття на основі аналізу теоретичних поглядів своїх попередників сформував теоретичну та експериментальну систему виробництва органічної

продукції. Суть філософського підходу дослідника “біо-органік-руху” полягала у дбайливому відношенню до природи і здоров’я людини, дотримання природних принципів землеробства, впровадження рециклінгу (безвідходного виробництва), декларування повної відмови від хімічних та синтетичних продуктів для обробки ґрунту, захисту рослин, відгодівлі тварин тощо [1]. Водночас, під впливом об’єктивних причин історичного характеру: голоду та дефіциту агропродовольчої продукції внаслідок Другої світової війни, ці ідеї не отримали подальшої підтримки та уваги з боку наукових кіл та виробників агропродовольчої продукції.

Наступним етапом відродження “біо-органік-руху” стало створення у 1964 р. першої асоціації “Nature&Progress”, яка об’єднала, більш, ніж 400 членів (біо-аграріїв та виробників косметичних засобів). Подальша історія розвитку органічного виробництва пов’язана із створенням у 1971 р. у Франції, в Версалі, Міжнародної Федерації Руху Органічних Сільських Господарств: IFOAM*.

Найактивніший розвиток органік-виробництва, зокрема, у США і Європі, припав на кінець 80-х – початок 90-х рр. минулого століття під впливом конкретних ознак екологічної кризи. Ці обставини змусили уряди економічно розвинених країн розробити спеціальні закони та стандарти, через які регулюються процеси виробництва, переробки і реалізації даної продукції і створити відповідні спеціалізовані державні департаменти, уповноважені видавати ліцензії товаровиробникам на її виробництво.

Таким чином, з початку 90-х р. органічне виробництво стало частиною ідеології науково обґрунтованого ведення сільського господарства, а для більш, ніж 120-ти тис. європейських фермерських господарств своєрідним способом здорового образу життя.

На теперішній час в країнах світу існує декілька визначень, які безпосередньо пов’язані з продукцією органічного виробництва та гарантують органічне походження товару:

- EU Organic (у деяких країн-членах ЄС);
- Soil Association (у Великобританії);
- Еко (у Голландії);

*IFOAM з 1971 р. на некомерційних засадах здійснює управління екологічним виробництвом на міжнародному рівні. та об’єднує 750 організацій з більш як 100 країн світу. Основні завдання IFOAM –координація та контроль дотримання положень екологічного сільського господарства у різних країнах; підтримка організацій органічного землеробства в усьому світі; встановлення та перегляд міжнародних стандартів виробництва, переробки та реалізації екологічних продуктів харчування.

- Органік Стандарт (в Україні);
- Ecocert (у Франції);
- Bio (у Німеччині);
- ICEA (в Італії);
- ІМО Control (у Швейцарії);
- Organic Farmers (у США, Великобританії, тощо [2, с. 18]).

Усі зазначені терміни, незважаючи на різні назви, характеризують одне явище – органічне виробництво продукту.

У Постанові Ради (ЄС) №834/2007, зокрема, зазначено, що органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує у собі найкращі практики з огляду збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [3], що дозволяє виділити не лише його традиційний (виробничий) зміст, але й розглядати органічне землеробство у якісно новій соціальній площині.

Різні теоретико-методологічні підходи використовуються російськими вченими – зокрема, під органічним сільським господарством розуміють виробництво екологічно чистих сільськогосподарських продуктів” [4, с. 64], або його вважають “альтернативним” напрямом сільського господарства [5, с. 80], де застосовуються такі методи ведення агровиробництва, при яких не використовуються синтетичні хімічні добрива й засоби захисту, а всі виробничі процеси забезпечують замкнутий цикл, в результаті чого досягається природо- та ресурсозберігаючий ефект. Зокрема, відмічається, що органічне землеробство – це “технологічне зрушення, модифікація розвитку продуктивних сил в умовах глобалізації та посилення диференціації суспільства. Поляризація у доходах веде до поляризації споживання продовольства, одні споживають високоякісні продукти органічного землеробства, а інші – відносно дешеві сільськогосподарські товари масового виробництва” [6, с. 24-25], чим підкреслюється елітарний характер системи органічного землеробства.

Висновок: в усіх викладених варіантах дефініції даного питання основною вимогою до органічного виробництва сільськогосподарської продукції є вимога до умов її вирощування. Водночас, важливо виокремити соціальну роль метода органічного виробництва, розгляд його не лише через призму процесу виробництва та відповідних технологій, а через функцію підвищення добробуту населення. Соціальна роль органічного землеробства має реалізовуватися у двох

напрямах, по-перше, шляхом забезпечення специфічного ринку, який задовольняє зростаючі потреби споживача у органічній продукції, та, по-друге, як суспільного блага, сприяючи захисту природного навколишнього середовища, належному утриманню тварин, а також сільському розвитку.

Література

1. История развития эко- и биодвижения. Инстинкт познания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bioinstinct.ru/blog/learn/168/>, [25.07.2012].

2. Ле Хак А. Еда без химии. Всё, что надо знать об органических продуктах / Анастасия Ле Хак // Зелёная аптека. – 2011. – №7. – С. 18-19.

3. Постанова Ради (ЕС) від 29 черв. 2007 р. №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄЕС) №2092/91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tradestandards.org/en/Standard.3.aspx>.

4. Личман А.А. Некоторые аспекты производства экологически чистой сельскохозяйственной продукции в России / А.А. Личман // Многофункциональность сел. хоз-ва и устойчивое развитие сел. территорий. – М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова; “Энцикл. рос. деревень”, 2007. – С. 64-67.

5. Широжева Н.Г. Организационные и научные подходы к экологизации сельского хозяйства / Н.Г. Широжева // Многофункциональность сельского хозяйства и устойчивое развитие сельских территорий. – М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова; “Энцикл. рос. деревень”, 2007. – С. 80-81.

6. Ковалёв Е. Органическое земледелие – ответ на вызов времени / Е. Ковалёв // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2005. – №9. – С. 22-28.